

Woordenschat: meer dan een lesje

Over rijke thema's, prentenboeken, hoge verwachtingen en de kracht van samen leren

Welke woorden zou jij kinderen vooraf aanbieden om een verhaal goed te kunnen begrijpen?

Die vraag stelde ik onlangs tijdens een workshop over woordenschatonderwijs aan jonge kinderen. Ik las een stukje voor uit het prachtige prentenboek *De beer, de piano, de hond en de viool* van David Litchfield. Daarna gingen de deelnemers aan de slag met de vraag welke woorden kinderen nodig hebben om het verhaal te kunnen volgen en begrijpen.

Na de workshop stelde ik dezelfde vraag opnieuw.

Er was iets veranderd. Deelnemers hadden ontdekt dat woorden niet op zichzelf staan. De betekenis van woorden wordt duidelijker wanneer je ze verbindt aan ervaringen, beelden, verhalen, gesprekken en de wereld om je heen. Woordenschatonderwijs krijgt betekenis wanneer het onderdeel is van een groter geheel.

Woorden zijn de bouwstenen van begrip

We willen dat kinderen de wereld leren begrijpen. Dat ze vragen stellen, verbanden ontdekken, hun gedachten onder woorden brengen en steeds meer zelfstandig betekenis kunnen geven aan wat ze lezen, horen en ervaren.

Daarvoor hebben ze woorden nodig. Veel woorden, maar vooral ook woorden die ergens over gáán.

Een kind dat het woord *jaloerie* kent, kan misschien beter begrijpen wat er in een verhaal met een personage gebeurt. Een kind dat weet wat een *viool* is, hoe het instrument klinkt en hoe je erop speelt, kan een verhaal over een muzikant op een andere manier volgen. En wie begrijpt wat het betekent om ergens van te dromen, ergens voor te oefenen of een kans te krijgen, kan de gebeurtenissen in een verhaal beter met elkaar verbinden.

Woorden helpen kinderen om concepten te ontwikkelen. Andersom helpen bestaande kennis en ervaringen om nieuwe woorden te begrijpen.

Daarom is woordenschatonderwijs zoveel meer dan het aanbieden van een lijstje woorden, het geven van een betekenis en het laten herhalen van die betekenis.

Het gaat om het ontwikkelen van kennis, taal en begrip in samenhang.

Kansengelijkheid begint bij wat we kinderen aanbieden

Niet ieder kind komt met dezelfde taalervaringen de school binnen. Sommige kinderen hebben thuis al veel verhalen gehoord, zijn vertrouwd met allerlei boeken en voeren regelmatig gesprekken over onderwerpen die ook op school aan bod komen. Andere kinderen hebben minder gelegenheid gehad om die ervaringen op te doen.

Dat zegt **niets** over hun mogelijkheden om te leren. Het zegt wel iets over de verantwoordelijkheid die wij als onderwijsprofessionals hebben.

Als we willen bijdragen aan kansengelijkheid, moeten we ervoor zorgen dat alle kinderen toegang krijgen tot rijke taal, betekenisvolle kennis en uitdagende verhalen. We kunnen niet afwachten welke woorden kinderen vanzelf oppikken. We moeten bewust kiezen welke kennis en woorden we hen willen meegeven.

Erna van Koeven en Anneke Smits benadrukken in hun werk over rijke taal het belang van een rijke taalomgeving en impliciet en expliciet woordenschatonderwijs. Kinderen hebben niet alleen baat bij alledaagse gesprekken, maar moeten ook kennismaken met woorden en concepten die ze nodig hebben om geschreven taal en de wereld om hen heen te begrijpen. Zie bijvoorbeeld hun artikel over expliciet woordenschatonderwijs in *Tijdschrift Taal*.

Dat vraagt om hoge verwachtingen.

Ook jonge kinderen kunnen kennismaken met nieuwe, soms complexe woorden. Ook zij kunnen nadenken over gevoelens, relaties, muziek, natuur, geschiedenis en maatschappelijke vraagstukken. We hoeven onze taal niet te verschrallen omdat kinderen nog jong zijn. We moeten onze uitleg, voorbeelden en ondersteuning afstemmen op wat zij nodig hebben om de betekenis te kunnen begrijpen.

Hoge verwachtingen betekenen niet dat we verwachten dat kinderen alles meteen begrijpen. Ze betekenen dat we geloven dat kinderen kunnen groeien wanneer we hen daarvoor de juiste ondersteuning bieden.

Dat vraagt van ons dat we een breed scala aan rijke teksten durven voorlezen, moeilijke woorden niet zomaar vermijden en kinderen uitnodigen om verder te denken dan wat ze al kennen.

Een prentenboek is het begin, niet het eindpunt

Het boek *De beer, de piano, de hond en de viool* van David Litchfield biedt allerlei mogelijkheden om met jonge kinderen de wereld te verkennen. Het verhaal gaat over vriendschap, muziek, dromen en gevoelens. De personages maken keuzes en ervaren emoties die aanleiding geven tot gesprekken, ook met jonge kinderen!

Je kunt met kinderen woorden verkennen die rechtstreeks met het verhaal te maken hebben, zoals *viool, optreden, publiek, concert* en *muzikant*. Maar je kunt ook werken aan woorden die helpen om gebeurtenissen en gevoelens te begrijpen, zoals *jaloers, trots, teleurgesteld, doorzetten* en *dromen*.

Welke woorden je kiest, hangt af van het verhaal, de voorkennis van de kinderen en wat je met hen wilt onderzoeken.

Daarbij is het belangrijk onderscheid te maken tussen woorden die kinderen nodig hebben om de grote lijn van het verhaal te begrijpen en woorden die verdieping geven. Je hoeft niet ieder onbekend woord vooraf uit te leggen. Je wilt vooral dat kinderen voldoende aanknopingspunten hebben om het verhaal te volgen, nieuwe kennis op te bouwen en tijdens het lezen betekenis te ontdekken.

En dan begint het eigenlijke werk pas.

Want wat gebeurt er met die woorden nadat het boek is dichtgeslagen?

Blijven ze alleen achter in het verhaal? Of krijgen ze een plek in de wereld van het kind?

De derde pedagoog: de omgeving doet mee

De leeromgeving wordt ook wel de derde pedagoog genoemd: naast de kinderen en de volwassenen speelt de ruimte waarin kinderen leren een belangrijke rol. De inrichting kan uitnodigen tot ontdekken, onderzoeken, spelen, praten en samenwerken.

Een rijke leeromgeving ontstaat niet door zoveel mogelijk materialen neer te zetten. Het gaat erom dat de omgeving aansluit bij het thema en kinderen uitdaagt om met de opgedane kennis aan de slag te gaan.

Bij een thema rond muziek kun je bijvoorbeeld samen met de kinderen een concertzaal bouwen. Wat is er nodig voor een concert? Wie staat er op het podium? Waar zit het publiek? Wie kondigt de muzikanten aan? Wat gebeurt er achter de schermen?

Kinderen kunnen kaartjes maken, instrumenten onderzoeken, een programma samenstellen, een podium inrichten en zelf optredens organiseren. Ze spelen muzikant, dirigent, kaartjesverkoper of presentator. Ondertussen gebruiken ze de woorden die bij die wereld horen.

De professional doet ertoe. Je introduceert woorden, verwoordt wat kinderen doen, stelt vragen, doet nieuwe taal voor en brengt begrippen terug in gesprekken. Je helpt kinderen om hun ervaringen onder woorden te brengen en nieuwe verbanden te ontdekken.

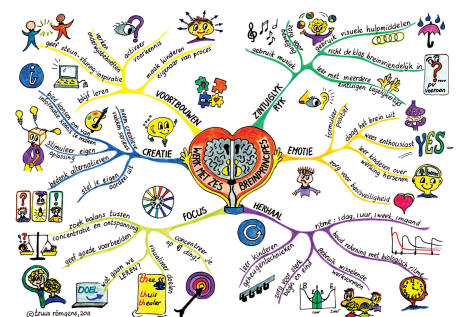
Een rijke hoek is dus geen decor waarin kinderen alleen spelen. Het is een omgeving waarin eerder opgedane kennis tot leven komt en nieuwe taal nodig wordt.

De omgeving wordt rijk wanneer kinderen haar samen met ons betekenis geven.

Zes breinprincipes als inspiratie voor woordenschatonderwijs

Tijdens de workshop gebruikte ik de zes breinprincipes waarover mijn oud-collega Truus Romgens al in 2015 schreef. De principes zijn emotie, herhalen, zintuiglijk rijk, focus, voortbouwen en creatie.

Ze bieden mooie aanknopingspunten om na te denken over de vraag hoe we woorden niet alleen aanbieden, maar kinderen helpen om ze betekenisvol te leren gebruiken.

1. Emotie – woorden die ergens over gaan

Kinderen zijn betrokken wanneer iets hen raakt, nieuwsgierig maakt of aan het denken zet.

Bij het verhaal over Hector en Bruno kun je stilstaan bij de vraag hoe het voelt wanneer iemand anders iets kan wat jij graag zou willen kunnen. Of wat er gebeurt als een vriend een kans krijgt waarop jij zelf had gehoopt?

Je kunt woorden als *jaloers*, *teleurgesteld*, *trots* en *blij voor een ander* introduceren en verbinden aan situaties die kinderen herkennen.

Vraag bijvoorbeeld: 'Kun je blij zijn voor iemand anders en zelf toch een beetje verdrietig zijn?'

Zo worden woorden verbonden met ervaringen, emoties en gesprekken. Het doel is niet alleen dat kinderen het woord kunnen nazeggen, maar dat ze de betekenis leren herkennen en erover leren nadenken.

2. Herhalen – woorden komen steeds terug

Een woord bekijft niet vanzelf doordat je het één keer uitlegt.

Laat woorden daarom op verschillende momenten en in verschillende situaties terugkomen. Introduceer bijvoorbeeld het woord *optreden* tijdens het voorlezen. Gebruik het later wanneer kinderen een concertzaal inrichten, tijdens een gesprek over muziek en wanneer een kind vertelt over een voorstelling die het heeft gezien.

Herhaling hoeft niet steeds dezelfde oefening te zijn. Juist wanneer kinderen een woord in verschillende situaties tegenkomen, kunnen ze de betekenis verdiepen en leren ze het woord steeds zelfstandiger gebruiken.

3. Zintuiglijk rijk – woorden ervaren

Woorden worden betekenisvoller wanneer kinderen iets kunnen zien, horen, proeven, voelen of doen.

Bij het thema muziek kunnen kinderen verschillende instrumenten bekijken, luisteren naar de klank van een viool en een piano, muziek vergelijken en ontdekken hoe een muzikant een instrument bespeelt.

Laat ze beschrijven wat ze horen: klinkt de muziek zacht of hard, vrolijk of somber, snel of langzaam?

De ervaring vormt een aanknopingspunt voor taal. De professional helpt kinderen vervolgens om hun waarnemingen te verbinden aan passende woorden.

Niet elk woord hoeft letterlijk gevoeld of uitgebeeld te worden. Het gaat erom dat we waar mogelijk meerdere betekenisvolle ingangen creëren.

4. Focus – bewust kiezen wat kinderen leren

Een rijk thema biedt enorm veel mogelijkheden. Toch kunnen we niet alles tegelijk behandelen.

Kies daarom vooraf welke woorden essentieel zijn voor het begrip van het verhaal en de verhalen en welke woorden passen bij de kennis die je met de kinderen wilt opbouwen.

Bij een thema over muziek kun je bijvoorbeeld bewust aandacht besteden aan *instrument*, *optreden*, *publiek* en *dirigent*. Je zorgt ervoor dat deze woorden niet toevallig langskomen, maar gericht worden uitgelegd, gebruikt en verdiept.

Focus betekent ook dat je kinderen helpt om hun aandacht te richten op betekenis. Waarom zegt een personage dit? Wat gebeurt er in het verhaal? Welk woord helpt ons om dat beter te begrijpen?

Zo wordt het leren doelgericht, zonder dat de nieuwsgierigheid en het plezier verdwijnen.

5. Voortbouwen – aansluiten bij wat kinderen al weten

Nieuwe kennis krijgt betekenis wanneer je die kunt verbinden met bestaande kennis.

Vraag kinderen bijvoorbeeld welke instrumenten ze kennen, of ze weleens naar een concert zijn geweest en wat ze daar hebben gezien. Misschien speelt een kind zelf viool, maakt een ander muziek met familie of kent een kind een muzikant uit de eigen omgeving.

Die ervaringen vormen het vertrekpunt voor nieuwe woorden en concepten.

Tegelijkertijd moet voortbouwen niet betekenen dat we alleen aanbieden wat kinderen al kennen. Juist vanuit herkenning kunnen we nieuwe werelden openen. Een kind dat nog nooit een concertzaal heeft bezocht, kan daar via een prentenboek, foto's, muziekfragmenten en gesprekken toch kennis mee maken.

6. Creatie – kinderen gebruiken woorden om iets nieuws te maken

Kinderen leren niet alleen door te luisteren en te kijken. Ze hebben ook ruimte nodig om zelf iets te bedenken, te maken en te verwoorden.

Laat kinderen bijvoorbeeld samen een concert organiseren. Ze bedenken wie er optreedt, maken een programma, richten de ruimte in en vertellen elkaar wat er gaat gebeuren.

Je kunt hen uitnodigen om woorden bewust te gebruiken: 'Wie treedt er op?', 'Wie zit er in het publiek?' en 'Hoe kondigen we de muzikanten aan?'

Door zelf iets te creëren, worden woorden functioneel. Kinderen hebben ze nodig om plannen te maken, samen te werken en hun ideeën duidelijk te maken.

De zes breinprincipes zijn geen afvinklijstje dat bij iedere activiteit volledig moet worden toegepast. Ze helpen ons vooral om bewust na te denken over de kwaliteit van de leerervaringen die we kinderen bieden.

Vier suggesties voor goed woordenschatonderwijs

Geïnspireerd door het werk van Erna van Koeven en Anneke Smits, en vanuit de overtuiging dat kinderen woorden in samenhang leren, zijn dit vier suggesties voor de dagelijkse praktijk.

1. Begin bij een rijk thema en kies woorden met een bedoeling

Start niet met een lijst woorden die kinderen moeten leren. Begin met een betekenisvol thema waarin je kennis wilt opbouwen.

Wat wil je dat kinderen over dit onderwerp ontdekken en begrijpen? Welke rijke verhalen, prentenboeken en informatieve teksten helpen daarbij? Welke woorden hebben kinderen nodig om die kennis op te doen en erover te praten?

Kies vervolgens bewust een aantal woorden en concepten die je gedurende het thema wilt verdiepen. Zorg voor een goede balans tussen woorden die nodig zijn om de teksten te begrijpen en woorden die kinderen helpen om hun kennis verder uit te bouwen.

2. Lees rijke verhalen én informatieve teksten en kom erop terug

Verhalende prentenboeken nodigen uit om mee te leven met personages, gebeurtenissen te volgen en na te denken over gevoelens en keuzes. Informatieve prentenboeken helpen kinderen om kennis over de wereld op te bouwen en begrippen met elkaar te verbinden.

Gebruik beide soorten teksten. Lees voor, bespreek illustraties, leg verbanden, stel open vragen, lees teksten gerust opnieuw en zorg dat de boeken ook als luisterboeken in de boekenhoek weer terug te vinden zijn.

Laat woorden terugkomen in gesprekken, spel, onderzoek en creatieve activiteiten. Zo worden boeken geen losstaande voorleesmomenten, maar bronnen voor verder leren.

3. Maak de omgeving samen met kinderen rijk

Richt hoeken niet alleen in vóór kinderen, maar vooral mét kinderen.

Onderzoek samen welke materialen nodig zijn, welke kennis ontbreekt en welke vragen nog onbeantwoord zijn. Laat de omgeving meegroeien met wat kinderen ontdekken.

Bij een thema over muziek kun je bijvoorbeeld samen onderzoeken hoe een concertzaal eruit ziet, welke rollen erbij horen en welke materialen nodig zijn om zelf een voorstelling te organiseren.

Gebruik de woorden uit het thema in de gesprekken die daaruit ontstaan. Help kinderen om hun handelen te verwoorden, nieuwe begrippen te gebruiken en verbanden te leggen met de verhalen die jullie hebben gelezen.

4. Verbind woordenschatonderwijs met thuis

Ouders en verzorgers beschikken over een schat aan kennis over hun kind. Zij kennen de interesses, ervaringen, familieverhalen en talen die thuis een rol spelen.

Maak daarom zichtbaar aan welke woorden en onderwerpen jullie werken. Vertel ouders welk prentenboek centraal staat, welke woorden belangrijk zijn en waarover je met de kinderen in gesprek gaat.

Je kunt bijvoorbeeld een kort bericht meegeven met tien kernwoorden uit het thema, een afbeelding uit het boek en een vraag om thuis over door te praten.

Nodig ouders uit om woorden samen met hun kind te bespreken en, waar passend, ook in de thuistaal te benoemen of te vertalen. Een woord in de thuistaal kan een waardevol aanknopingspunt zijn om de betekenis te begrijpen en nieuwe kennis te verbinden aan wat een kind al weet.

Vraag ouders gerust welke ervaringen, verhalen of materialen zij vanuit huis kunnen inbrengen. Misschien is er een ouder die een instrument bespeelt, een familielid dat in een orkest speelt of een thuistraditie waarin muziek een belangrijke rol heeft.

Het gaat niet om ouders extra huiswerk te geven. Het gaat om verbinding: tussen thuis en school, tussen de talen van kinderen en de taal die ze op school leren, en tussen de kennis die kinderen al hebben en de nieuwe werelden die voor hen opengaan.

Woorden leren is samen de wereld openen

Wij gunnen ieder kind een omgeving waarin taal rijk aanwezig is. Een omgeving waarin verhalen worden voorgelezen, vragen welkom zijn, woorden betekenis krijgen en kinderen worden uitgedaagd om verder te denken.

Dat vraagt van ons dat we bewust kiezen welke kennis en taal we aanbieden. Dat we hoge verwachtingen hebben en tegelijk de ondersteuning bieden die kinderen nodig hebben. Dat we rijke teksten niet uit de weg gaan, maar ze toegankelijk maken door voorkennis op te bouwen, woorden te verhelderen en betekenisvolle ervaringen te creëren.

En dat we de omgeving zien als een actieve partner in het leren: een plek die uitnodigt tot ontdekken, spelen, onderzoeken en samen betekenis geven.

De vraag is dus niet alleen: *Welke woorden wil ik de kinderen leren?*

De vraag is ook: *Welke wereld open ik voor kinderen, zodat die woorden betekenis krijgen?*

Woordenschatonderwijs gaat uiteindelijk niet alleen over meer woorden kennen. Het gaat erom dat kinderen steeds beter kunnen begrijpen, verwoorden, denken en deelnemen aan de wereld om hen heen.

Marjolein van der Klooster en Corrinne Dekker,
16 oktober 2026

Meer informatie: <https://www.lereninverbinding.com/>